

РЕПЕШКО П. І.,кандидат наук з державного управління,
член Ради адвокатів України
(Національна асоціація адвокатів України)

УДК 343.326 323.285

**ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА НЕЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Статтю присвячено дослідженню нормативно-правової регламентації визначення тероризму й терористичної діяльності в законодавстві України. Висвітлюються проблеми, зумовлені певними неузгодженостями між визначеннями окремих термінів, закріпленими в різних законах. Пропонуються шляхи вдосконалення чинного антитерористичного законодавства.

Ключові слова: *тероризм, терористична діяльність, терористична організація, сприяння злочину, кримінальна відповідальність.*

Статья посвящена исследованию нормативно-правовой регламентации определения терроризма и террористической деятельности в законодательстве Украины. Освещаются проблемы, обусловленные имеющейся несогласованностью между определениями некоторых терминов, закрепленными в разных законах. Предлагаются пути усовершенствования действующего антитеррористического законодательства.

Ключевые слова: *терроризм, террористическая деятельность, террористическая организация, содействие преступлению, уголовная ответственность.*

The article studies the normative and legal regulation definition of terrorism and terrorist activities in the legislation of Ukraine. Highlights the problems caused by certain discrepancies between the definitions of certain terms embodied in various laws. Ways of improvement of the acting anti-terrorism legislation.

Key words: *terrorism, terrorist activities, terrorist organization, promoting crime, criminal liability.*

Вступ. Терористична діяльність є протиправною діяльністю, і держава має вживати відповідні заходи щодо недопущення такого виду діяльності. Загальновизнаними й універсальними методами державного управління є переконання, заохочення та примус. Одним із засобів реалізації цих методів є кримінальне законодавство, норми якого визначають діяння, які є кримінально каранними, і встановлюють вид і міру покарання за кожне із таких діянь. Вітчизняне антитерористичне законодавство складається із кількох спеціальних законів і кількох статей у Кримінальному кодексі України. Дослідження їх змісту надає підстави для висновків про те, що в різних актах законодавства одні й ті самі терміни мають різні визначення. Крім цього, окремі види терористичної діяльності, визнані такими в спеціальних законах, прямо не враховуються кримінальним законодавством, натомість у останньому містяться норми, що дозволяють широке трактування тих чи інших дій, пов'язаних або східних із терористичною діяльністю. Проблемним питанням боротьби з тероризмом і терористичною діяльністю надали певної уваги такі вітчизняні та закордонні науковці, як В.Ф. Антипенко, А.О. Данилевський, О.П. Дячків, В.П. Ємельянов, В.В. Крутов, В.Є. Петрищев, О.В. Плетньов, Д.С. Савочкін, М.В. Семикін, Д.В. Талалай, О.В. Шамара й інші. Однак започатковані в їхніх дослідженнях питання вивчення юридичної природи терористичної діяльності потребують подальшого вивчення з урахуванням

змін, які відбуваються в оцінюванні небезпеки тероризму як явища та злочину в міжнародних і внутрішньодержавних нормативно-правових актах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження нормативно-правової регламентації визначення тероризму та терористичної діяльності в законодавстві України, наявних у нормативно-правових актах нашої держави окремих суперечностей і неузгодженостей, які на практиці можуть зумовити виникнення певних проблем у правозастосовній діяльності органів, уповноважених чинним законодавством на боротьбу із тероризмом і терористичною діяльністю.

Результати дослідження. У ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» тероризм визначається як суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей, або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. Терористична діяльність, згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», – це діяльність, яка охоплює таке: планування, організацію, підготовку й реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду й поширення ідеології тероризму; фінансування та інше сприяння тероризму [1]. У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) встановлена відповідальність за види терористичної діяльності, наведені у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Зокрема, ч. 1 ст. 258 визначено, що терористичний акт – це «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою». Частина 1 ст. 258-1 КК України встановлює відповідальність за втягнення особи в учинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту із використанням обману, шантажу, уразливого стану особи або із застосуванням чи погрозою застосування насильства. Як кваліфікуючі ознаки ч. 2 цієї статті передбачається вчинення наведених у ч. 1 дій щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою із використанням службового становища [2].

Відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також за розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів із такими закликами встановлена ч. 1 ст. 258-2 КК України. Кваліфікуючі ознаки ч. 2 цієї статті передбачають учинення тих самих дій, але із використанням засобів масової інформації [2]. Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», терористична діяльність охоплює пропаганду й поширення ідеології тероризму [1]. Відсутність в українському правовому полі кримінальної відповідальності за цей вид терористичної діяльності, як справедливо звертає увагу О.В. Шамара, не сприяє виконанню повноважень суб'єктами, на які безпосередньо покладено завдання здійснювати боротьбу із тероризмом. У разі вчинення особою таких дій вона не буде нести відповідальності, бо за них законодавцем не визначено покарання в жодному нормативно-правовому акті України, кримінальному законодавстві України зокрема. Відповідно до наведеного вище, існує потреба в установленні відповідальності за пропаганду й поширення ідеології тероризму, а так само за розповсюдження матеріалів, що пропагують ідеологію тероризму, форми, тактику та методи вчинення терористичних актів, а також інформації, що містить у собі вказівки, інструкції щодо здійснення терористичної

діяльності. Одним із кроків у цьому напрямі, як справедливо вважає О.В. Шамара, стало доповнення КК України ст. 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту». Проте зазначена кримінально-правова норма не вирішує питання щодо відповідальності особи (осіб) за вчинення пропаганди й поширення ідеології тероризму. У зв'язку з цим, доречно зауважує О.В. Шамара, доцільно внести зміни до КК України, передбачивши відповідальність за пропаганду й поширення ідеології тероризму як складової терористичної діяльності, визначеної на законодавчому рівні. Також залишається поза увагою відповідальність за ввезення в Україну літератури, брошур та іншої продукції, котра пропагує ідеологію тероризму, засоби і способи вчинення терористичних актів, що дало б змогу створити умови для запобігання поширенню видавничої та іншої продукції, яка пропагує ідеологію тероризму, а також надало б змогу правоохоронним органам ефективніше запобігати терористичній діяльності в таких її виявах [3, с. 436].

Відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації встановлюється ч. 1 ст. 258-3 КК України. Але в диспозиції цієї статті не наведено ознак, якими варто оперувати при визначенні, чи є та або інша група чи організація терористичною. У ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначено таке: а) терористом є особа, яка бере участь у терористичній діяльності; б) терористичну групу становить група із двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів; в) терористична організація – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, установлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки й учинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоча б один із її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність із відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації. Окрім цього, у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» терористичною діяльністю визначається також організація незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів [1]. Тому варто звернути увагу на наявність ст. 260 КК України, ч. 1 якої встановлена відповідальність за створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їхній діяльності, а ч. 2 – за створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їхній діяльності. Під воєнізованими, згідно з приміткою до цієї статті, потрібно розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, і в яких проводиться військова або строївова чи фізична підготовка. Під збройними формуваннями варто розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Частина 3 ст. 260 КК України передбачає відповідальність за керівництво зазначеними в ч. ч. 1 або 2 цієї статті формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, а ч. 4 – за участь у складі передбачених ч. ч. 1 або 2 цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян. Частиною 5 ст. 260 КК України встановлена відповідальність за вчинення діяння, передбаченого ч. 4 цієї статті, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків [2]. Варто враховувати, що вся діяльність із утворення й участі в незаконних збройних формуваннях, тотожно як і у злочинних угрупованнях або організаціях, є діяльністю, спрямованою передусім проти встановленого порядку управління, проти держави.

Також варто враховувати, що ч. 1 ст. 255 КК України передбачена відповідальність за створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, учинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп. Ст. 257 КК України пе-

редбачає відповідальність за організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або в учиненому нею нападі [2]. Досліджуючи цю проблему, В.П. Ємельянов слушно зауважив, що у складі злочину, який передбачає відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України), необхідно уточнити, про які саме групи із перелічених у ст. 28 «Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією» КК України тут ідеться, оскільки чинна редакція припускає, що будь-яке об'єднання групи осіб підпадає під ознаки цього складу злочину. Але це занадто поширює дію цієї статті й породжує суперечності у кримінальному законодавстві. Лише організовану злочинну діяльність міжнародна спільнота розглядає як таку, що потребує окремої криміналізації. Окрема криміналізація груп, які не є організованими, не відповідає й основним положенням чинного КК України. Тому склад злочину, який передбачає відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, необхідно доповнити чіткою вказівкою на ознаки лише організованої терористичної групи [4, с. 14]. Така пропозиція видається слушною, адже чіткість формулювань кримінального законодавства має забезпечувати уникнення оцінних понять у правових нормах і точність і об'єктивність у притягненні до відповідальності.

Щодо фінансування терористичної діяльності, то п. 50 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» фінансування тероризму визначається як надання чи збирання будь-яких активів із усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією; для організації, підготовки й учинення окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією визначеного КК України терористичного акту, утягнення в учинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій [5]. На забезпечення дієвості цієї норми ч. 1 ст. 258-5 КК України передбачає відповідальність за фінансування тероризму, тобто за дії, що вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, утягнення в учинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації). Частина 2 цієї статті передбачає відповідальність за ті самі дії, учинені повторно або із корисливих мотивів, або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди. Фінансування тероризму визнається вчиненим у великому розмірі, якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Частина 3 цієї статті передбачає відповідальність за дії, передбачені ч. 1 та 2, учинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків. Фінансування тероризму визнається вчиненим в особливо великому розмірі, якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2].

Терористичною діяльністю, згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», окрім фінансування, визнається також й інше сприяння тероризму [1]. Яке саме може бути це сприяння – не конкретизовано. Ст. 258-4 КК України має назву «Сприяння вчиненню терористичного акту», і ч. 1 установлюється відповідальність за вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою. Частина 2 цієї статті визначає покарання за ті самі дії, перелічені в ч. 1, які вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою із використанням свого службового становища. Отже, перелік дій, які можна кваліфікувати як сприяння тероризму, є вичерпним. Проте, окрім цього, у КК України є ст. 256

«Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності». Частина 1 цієї статті передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їхньої злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій щодо створення умов, які сприяють їхній злочинній діяльності. Частиною 2 цієї статті передбачається відповідальність за ті самі дії, учинені службовою особою або повторно [2]. О.В. Плетньов і Д.В. Талалай звертають увагу на те, що щодо іншого сприяння тероризму виникає колізія між відповідними положеннями ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», яка зараховує вербування, озброєння, підготовку та використання терористів до окремого виду терористичної діяльності, і ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту» КК України, об'єктивна сторона складу злочину якої містить вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою. На їхню думку, із якою неможливо не погодитися, це наочно ілюструє безсистемність і неузгодженість відповідних норм антитерористичного законодавства й значно ускладнює правозастосовну практику в цій сфері [6, с. 172].

А.О. Данилевський, досліджуючи питання про юридичну природу матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації, наголосив на необхідності визначитись, із якими інститутами кримінального права цей склад злочину має спільні риси. Аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, що розглядається, дав йому змогу зробити висновок, що вони найбільш торкаються таких інститутів: а) співучасті у злочині; б) причетності до злочину; в) вторинна злочинність. На те, що матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації не є самостійним злочином, указує той факт, що цей склад злочину відсутній без наявності предикатного злочину – створення терористичної групи чи терористичної організації. Останній злочин може бути припинений на стадії готування або замаху, але обов'язково повинен розпочатись до сприяння, адже якщо терористичне угруповання не створювалось, то нема й чому сприяти [7, с. 101]. А.О. Данилевський дійшов справедливого висновку про те, що в ч. 1 ст. 258-3 КК України закріплена кримінальна відповідальність за два різних за ступенем суспільної небезпеки та юридичною природою злочини: створення терористичної групи чи організації і сприяння їх діяльності. Створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній є більш небезпечними діяннями, оскільки вони ведуть до створення джерела підвищеної небезпеки – терористичного угруповання, готового до вчинення терористичних злочинів, забезпечують його діяльність, водночас сприяння діяльності терористичного угруповання лише створює умови, полегшує його існування. При цьому перший злочин є основним, а другий – вторинним відносно нього. Таке положення навряд чи можна визнати таким, що відповідає основним принципам конструювання юридичних норм. Виходячи із викладеного, А.О. Данилевський вважає за необхідне виділити склад матеріального, організаційного чи іншого сприяння діяльності терористичної групи чи терористичної організації за відсутності ознак співучасті у злочині, учиненому таким об'єднанням, зі змісту ст. 258-3 КК України. На його переконання, цю норму доцільніше розташувати в ч. 2 ст. 256 КК України як кваліфікований склад злочину. Назву ст. 256 КК України змінити із «Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності» на «Сприяння злочинним об'єднанням», оскільки терористична група й терористична організація є спеціальними видами організованої злочинної групи та злочинної організації й ознаки складу злочину, передбаченого ст. 256 КК України, більш близькі до ознак складу злочину, що розглядається, ніж ознаки створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участі в ній [7, с. 104]. Будь-яка протиправна діяльність, спрямована до створення, участь або сприяння діяльності організації, яка має на меті вчинити злочини проти держави, повинна кваліфікуватися за відповідними нормами кримінального законодавства, для чого диспозиції норм КК України повинні бути чіткими та зрозумілими, виключати розширене тлумачення й оцінні судження.

Висновки. Станом на сьогодні в Україні й у міжнародному середовищі є чітке усвідомлення того, що тероризм і терористична діяльність є однією із найвагоміших загроз не лише миру й безпеки у світі, а й існуванню будь-якої окремої держави. Аналіз визначень тероризму та видів терористичної діяльності і причетності до такої в законодавчих актах України свідчить про наявність окремих суперечностей і неузгодженостей, що надає підстави для висновку про те, що термінологічний апарат вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за терористичні злочини ще не можна визнати досконалим, що, на справедливе зауваження О.П. Дячкіна та М.О. Черномазової, зумовлює актуальність і подальше проведення наукових досліджень з метою вироблення єдиного підходу щодо законодавчого закріплення норм про відповідальність за злочини терористичної спрямованості і його застосування [8, с. 366]. Видається доцільним привести норми КК України у відповідність з нормами Закону України «Про боротьбу з тероризмом» у частині взаємозв'язку та відповідності визначення термінів тероризму й терористичної діяльності, чіткої конкретизації підстав для виникнення кримінальної відповідальності, уникнення можливості розбіжностей у розумінні та широкого тлумачення ознак протиправної діяльності. Чіткість і недвозначність формулювань у вітчизняному антитерористичному законодавстві має забезпечити законність, справедливість і верховенство права у боротьбі проти тероризму та терористичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
3. Шамара О.В. Національне законодавство у сфері боротьби з тероризмом: можливі шляхи вдосконалення / О.В. Шамара // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 433–445.
4. Ємельянов В.П. Сучасний стан та шляхи вдосконалення нормативно-правової протидії тероризму / В.П. Ємельянов, М.В. Семикін // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 12–17.
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.
6. Плетньов О.В. Поняття та загальна характеристика тероризму і терористичної діяльності / О.В. Плетньов, Д.В. Талалай // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 170–174.
7. Данилевський А.О. До питання про юридичну природу матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації / А.О. Данилевський // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – № 3 (10). – С. 101–104.
8. Дячкін О.П. Про деякі проблемні питання кримінально-правової характеристики злочинів терористичної спрямованості / О.П. Дячкін, М.О. Черномазова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 362–367.

